

LBRIS

We know
books

Karen Panyan

IESIREA DIN CRIZE

ALTFEL DE DIALOGURI CU
ANDREI MARGA

EDITURA
CREATOR
BRAȘOV, 2023

CUPRINS

ALTFEL DE DIALOGURI

de Karen Panyan 7

LA LUMINA ZILEI

de Eugen Uricaru 9

Partea I

DIALOGURI ALTFEL

DIALOGUL I	13
DIALOGUL II	24
DIALOGUL III	43
DIALOGUL IV	61
DIALOGUL V	78
DIALOGUL VI	95
DIALOGUL VII.....	114
DIALOGUL VIII.....	129
Lista lui Proust – Andrei Marga.....	149

Partea a II-a

EDITORIALE

Confirmări	153
Crizele curente.....	162
„Democrația curată” și cultura română.....	169
Prostocrația ca regim politic	177
Globalism și suveranitate	186
Provocări ale digitalizării	194

Aluviunile Marii Resetări.....	202
Despre politica externă de excursii.....	210
Integritatea ca valoare.....	216
Curajul de a schimba.....	225

Partea a III-a

Date biografice, bibliografice și distincții.....	233
Structura operei și cărțile personale	235

POSTFAȚĂ

ANDREI MARGA REDIVIVUS

<i>de Cornel Nistorescu .....</i>	247
-----------------------------------	-----

SUVERANIȘTII POT EXULTA: HABEMUS PAPAM

<i>de Bogdan Tiberiu Iacob.....</i>	251
-------------------------------------	-----

SE AUD IAR CLOPOTELE LA ALBA

<i>de Octavian Știreanu .....</i>	257
-----------------------------------	-----

ALTFEL DE DIALOGURI

KAREN PANYAN

De ce „altfel de dialoguri”? Foarte simplu: a existat emisiunea săptămânală *Dialoguri cu Andrei Marga*, ani buni, pe diferite canale ale televiziunii publice, care a ajuns aproape la a 500-a ediție. Toate acestea *pro bono*! Acum, așa cum ne-a spus și profesorul Andrei Marga, era nevoie de o pauză pentru recalibrare, pentru a mai așeza unele lucruri.

Acesta a fost momentul t-zero pentru a purta altfel de dialoguri cu profesorul Andrei Marga. Ele s-au și desfășurat în particular, colocvial, fără implicarea vreunei alte entități și nici a televiziunilor. Deși profesorul Andrei Marga a fost și este foarte angajat în scrierea și publicarea de cărți și editoriale în presa națională și internațională, în susținerea unor prelegeri și participarea la nenumărate emisiuni de radio și televiziune, fiind la curent cu marea parte a schimbărilor globale din diferite domenii, fiind apelat și consultat de importante personalități, și-a făcut totuși timp și pentru aceste dialoguri... altfel.

Astăzi, 11 ianuarie 2023, când scriu aceste rânduri, este Ziua Internațională a Cuvântului. Mulțumesc! Aduc mulțumiri domnului profesor pentru efort și promptitudine. Aduc mulțumiri, oarecum sarcastic, dar adevărat, și televiziunii publice pentru renunțarea la emisiunea *Dialoguri cu Andrei Marga*, fără de care această carte nu ar fi fost gândită și publicată.

Încă ceva poate ar fi bine de știut! Dialogurile din acest volum nu fac parte din cele aproape 500 de emisiuni realizate la televi-

ziunea publică de domnul profesor, alături de diferiți moderatori. Dialogurile au fost realizate după așa-zisul „moment Alba Iulia”, un fel de catalizator în acest demers.

Vă întrebați, probabil, ce s-a mai schimbat în abordările de atunci? S-au schimbat multe, în special abordările venite dinspre personaje care în acele zile erau extrem de agresive cu privire la declarațiile la scenă deschisă ale profesorului Andrei Marga. Dar ține tot de adevăr că unii istorici, politicieni, jurnaliști, care erau foarte vehemenți în acele zile, chiar acceptau tacit ca un cetățean român, un locuitor al României europene, pe numele său Andrei Marga, să fie amenințat cu moartea și să fie pus pe „lista morții” în afara țării! Așadar, unele dintre aceste personaje greu de privit în ochi și-au schimbat părerea, unii radical, alții parțial, fără a mai spune asta, fără a mai ieși la rampă, ca în primele zile, când dădea bine să te afli în „linia oficială”. Asta e... Așa suntem... Unii, bineînțeles!

Speranța mea este ca cititorul să găsească în acest volum date noi, informații și situații inedite despre și cu profesorul Andrei Marga. Printre multe altele, este demn de reținut că Andrei Marga s-a pregătit, la timpul potrivit, în apropierea celui mai profilat filosof al vremurilor noastre, Jürgen Habermas, a dat o încercare de sistematizare filosofică, iar recunoașterea națională și internațională, precum Premiul *Herder*, este convingătoare.

Pe diferite căi de comunicare, unii susțin cu tărie revenirea lui Andrei Marga în viața publică. O veche înțelepciune ne spune că „totdeauna căile Domnului sunt complicate”. Iar deciziile personale, oricare ar fi, se împletesc oricum la nesfârșit cu contexte imprevizibile și cu deciziile concetățenilor.

Volumul de față caută să pună în lumină noi laturi ale personalității lui Andrei Marga. În prima parte se află „Dialogurile altfel”, realizate în decembrie-ianuarie 2023. În a doua parte se reiau editoriale reprezentative pentru viziunea sa asupra ieșirii din crizele actuale. În a treia parte se publică date biografice și bibliografice ale celui interviuat.

LA LUMINA ZILEI

EUGEN URICARU

Cartea de față are o mare problemă. E paginată exact invers. Nu ar trebui să se încheie cu prezentarea, impresionantă, a domnului profesor Andrei Marga, ci ar fi trebuit să înceapă cu ea. Pentru a înțelege greutatea și semnificația profundă a cuvintelor sale trebuie să fi informat asupra faptelor sale, care sunt importante și întotdeauna de bună intenție. Ce înseamnă „bună intenție”? Înseamnă că ele au țintit binele public chiar dacă efectele s-ar putea să fie deturnate fie din lipsa de înțelegere a celor cărora le-au fost destinate, fie din pricina unei nepotriviri de ritm între necesitate și acțiune.

Cartea aceasta, care conține o sumă de dialoguri dintre un ziarist înzestrat și perspicace, domnul Karen Panyan, și Andrei Marga, un savant polihistor și un profesor cu vocație, cuprinde și câteva eseuri asupra unor teme de strictă și dureroasă actualitate. Tema dialogurilor este lumea de astăzi și problemele sale. Pentru că sunt probleme care ne privesc pe toți în egală măsură, asta nu înseamnă că suntem cu toții interesați cu adevărat în dezbaterile lor, aceste dialoguri își asumă un mare risc în descrierea adevărului. Adevărul există întotdeauna, se pare, nu pentru a fi aflat, ci pentru a fi ascuns. Adevărurile parțiale și frânturile de adevăr sunt folosite de oamenii publici pentru a câștiga puterea de la cei care o au și nu știu asta și de oamenii obișnuiți pentru a-și face viața mai ușoară ori măcar suportabilă. Singura cale prin care adevărul

este dezvăluit în totalitate este aceea prin care oamenii renunță cu totul la imaginație și se referă în discursul lor la realitatea nudă. Se spune că grecii antici nu cunoșteau minciuna, deoarece considerau că tot ce spune un om este adevărat. Această aserțiune poate fi o mare minciună sau purul adevăr. Pentru a ne apropia cât de cât de spusa adevărului, e recomandabil să purtăm un dialog despre ceea ce ne interesează. Iar pentru ca dialogul să devină credibil, trebuie purtat la lumina zilei. Altfel spus, trebuie purtat cu franchețe despre subiecte dificile. Este exact ceea ce se întâmplă în cuprinsul acestei cărți. Dialogurile volumului conțin întrebări dificile care capătă răspunsuri limpezi și lămuritoare. Sunt răspunsuri pe care mulți dintre cei care ne dau sfaturi sau ne dădăcesc public le evită și asta fie pentru că un astfel de răspuns le-ar provoca daune, fie că nu sunt capabili să le producă. Andrei Marga este nu o persoană, ci o personalitate, interesată de mersul societății românești și de aceea interesat și de mersul lumii. Este unul dintre puținii observatori capabili să dea și soluții la crizele mari sau mici care chinuie de mai bine de 30 de ani societatea noastră și asta pentru că are puterea de a spune lucrurilor pe nume. Este un savant care știe cum se construiește un stat și o societate în democrație. Pornind de la baze teoretice solide, el este capabil să observe cu ușurință „rătăcirile” lumii românești post-decembriste, de la clădirea unui stat de drept fără democrație la cernerea valorilor intelectuale în sens negativ. Incapacitatea de a acționa în interesul și în folosul poporului român și al statului român a clasei politice, în domenii atât de sensibile cum sunt cele ale relațiilor externe ori ale cooperării economice internaționale, are rezultate dezastruoase. Lipsa de interes, iar, uneori, măsuri contra-productive în domeniul școlarizării și al educației au, la rândul lor, consecințe catastrofice pentru existența viitoare a națiunii noastre. Astfel de lucruri sunt tratate cu competență, responsabilitate și curaj. Problema dificilă, spinoasă a suveranității și a globalismului, cea a justiției ori a conceptului de cultură națională, sănătatea publică și cea a sănătății morale a națiunii

precum și multe alte chestiuni care au devenit familiare cetățenilor hărțuiți și agresați de un sistem care nu funcționează, își găsesc în observatorul Andrei Marga un analist calificat și experimentat, unul care oferă și soluția potrivită nu doar sesizează.

Fără nicio îndoială Andrei Marga este o personalitate responsabilă, preocupat în cel mai înalt grad de viitorul țării și al națiunii, un spirit liberal, deschis la nou și în același timp atent la perenitatea valorilor românești, un om de profundă reflecție în fața evenimentelor și un om de acțiune în miezul acestora. Îmi amintesc un fapt din ziua de 22 decembrie 1989 când întreat de ce iese în stradă a răspuns fără o clipă de ezitare: *Pentru că mă simt responsabil de ce se întâmplă cu țara mea!* După mai bine de 30 de ani Andrei Marga a rămas fidel acestui crez. Una dintre dovezi este chiar această carte în care veți găsi multe răspunsuri pe care le-ați da oricine dintre dumneavoastră, cititori ai ei. Doar că nu le-ați formula atât de clar, de răspicat și de întemeiat. E darul lui să o facă, e și datoria sa. În această carte de dialoguri totul se petrece la lumina zilei, chiar dacă ziua e cam mohorâtă. Poate citirea și înțelegerea ei ne va însenina perspectiva.

DIALOGURI ALTFEL

DIALOGUL I

„(...) am ajuns la o abordare organizată a vieții
internaționale (...)”

Domnule profesor, vă propun să începem cu trecutul destul de apropiat, cu deja arhicunoscutul moment Alba Iulia, care a bătut siguranțele la unii, după o declarație a dvs. la o lansare de carte: „Suntem aici cu o situație absolut specială și o spun cu toată răspunderea, Ucraina este în frontiere nefirești. Ea trebuie să cedeze teritorii Ungariei – Transcarpatia, Poloniei – Galiția, României – Bucovina și Rusiei – Donbasul și Crimeea. Sunt teritorii ale altor țări. Ne cramponăm, asta este, va fi conflict. Și închei cu aceasta, să fim foarte limpezi: cât timp nu se rezolvă printr-o discuție și cu America și cu Rusia, Germania, Ucraina și cu China și nu se va ajunge la un acord, nu va fi liniște în Europa. Nefiind liniște, democrația va suferi”, a spus Andrei Marga. Până aici, știrea apărută pe portalul alba24.ro. Domnule profesor, cum rememorați astăzi acel moment? Credeați acolo, pe scenă, că în nici patru ore va apărea un adevărat tsunami din partea unora?

Andrei Marga: Nu credeam. Nu mă preocupa în mod aparte, atunci, audiența și impactul. Vorbesc, de altfel, oriunde sincer, îmi spun părerea, răspund la întrebări și răspund de opiniile mele.

Am vorbit la Alba Iulia și am spus chestiuni mai acute pe tema democrației – care era tema la lansarea cărții mele *Soarta democrației* (Creator, Brașov, 2022). Iar ceea ce am spus cu această ocazie în subiectul Ucraina spuseseam deja în articole publicate, în ultimele cel puțin patru luni. Poate nu așa de strâns, dar am spus-o.

A venit însă o întrebare din public privind consecințele războiului din Ucraina asupra democrației și am dat răspunsul înregistrat pe bandă. După cam o oră de prezentare, întrebări și răspunsuri, totul s-a încheiat. Organizatorii mi-au cerut permisiunea să folosească banda înregistrată. Nu am avut niciun motiv să nu accept.

De ce și în ce context ați făcut această declarație, domnule ministru și ce a fost atât de supărător, după părerea dvs.?

Andrei Marga: În percepția mea, nu era o declarație ce ar fi trebuit să țină seama de contexte. Nu suntem, har Domnului, într-o situație de război, cu declarații de război și exigențele de rigoare. Era o întrebare firească, a celor de față. Cât privește răspunsurile mele, mă străduiesc mereu ca ele să fie valabile dincolo de contexte. Oportunismul mi-a repugnat totdeauna – pot să dau multe exemple biografice.

După opinia mea, interesul larg – care, am putut sesiza ulterior, a mers de la Paris și Moscova, la Sydney și New York, ca să nu vorbesc de Kiev și București – era legat de trei fapte. Cel puțin de acestea.

În primul rând, un fost ministru de Externe afirma clar că direcția abordării războiului din Ucraina ar trebui să fie realistă. Și că formalismul abordării în curs nu duce departe. Între

altele, era împrejurarea că opinia venea dinspre un fost membru al guvernului României care a răspuns în guvern de cooperarea România-Ucraina.

Al doilea fapt era acela că opinia mea era diferită de cea a propagandei de război. Opinia mea se referea explicit la condițiile păcii durabile. Deci nu ale păcii compromis, nu ale oricărei păci. Opinia mea, pe de altă parte, a ajuns să exprime ceea ce simțea majoritatea covârșitoare a populației țării.

Al treilea fapt era că opinia mea a fost rostită în fața Sălii Unirii din Alba Iulia, unde era instalată tribuna, cu microfonul aferent. Sala are, se știe, o aură simbolică și o rezonanță. De aceea, în mod explicabil, primele comentarii care au mers la miezul lucrurilor au fost din capitală și au semnalat că sunt semne ale unei abordări noi a ceea ce se petrece și că s-ar putea ca, în materie de orientare, din nou Alba Iulia să dea tonul!

Nu văd ce putea fi supărător în declarația mea cu cele trei puncte: nu este pace durabilă fără ca Ucraina să revină în granițe firești, unele țări, între care România, reluându-și teritoriile pierdute, precum Bucovina de nord și ținuturile; nu va fi învingător clasic în acest război; România nu are ce căuta în acest război. Era spus de fapt, poate ceva mai direct, ceea ce foarte mulți concetățeni simt.

De altfel, nimeni, absolut nimeni până în ziua de azi, nu a contestat că am afirmat adevăruri. Nimeni nu a infirmat ceea ce am declarat la Alba Iulia. Nu adevărul era în discuție, ci tacita și oportunistă deviză „să nu spunem acum!” I-am și replicat unui comentator de casă, totdeauna de acord cu ceea ce este acceptat de sponsorii săi: „Dacă nici acum, atunci când?”

Că au apărut în ziua următoare la unele televiziuni pigmei ai „diplomației” din București, emfatici și inculți, cu aberații infantile, ține de istorie. Sunt inși care sunt precum se văd – vorbăreți, interesați de ei înșiși mai mult decât de soluții pentru viața celorlalți.

Dacă bine îmi aduc aminte, în decursul anilor, pe diferite canale media, inclusiv pe canalele TVR, ați avut comentarii și mai usturătoare; dacă despre acest moment Alba Iulia s-a afirmat de către politicieni, foști și actuali miniștri de Externe, că nu erați „pe linia oficială” în ceea ce privește situația actuală în Ucraina...

Andrei Marga: O linie oficială, elaborată, a păcii durabile nu știu să existe la ora de față. Deocamdată și azi, în 27 noiembrie 2022, când înregistrăm, linia oficială este a continuării războiului. Există timide începuturi de reflecție pe tema păcii durabile, cum a fost cea a lui Henry Kissinger sau a unor reprezentanți italieni și germani, dar asta este altceva. Mulți oameni cu capul pe umeri, foști sau actuali responsabili, știu însă prea bine că abia o pace durabilă este rezolvarea conflictului. S-ar cuveni ca ea să fie tema discuțiilor, nu altceva.

În ceea ce mă privește, am ajuns la o abordare organizată a vieții internaționale. Sunt de părere că cine exercită filosofarea și a ajuns la o concepție articulată are de dat măcar evaluări și anticipări. Cărțile mele *The Destiny of Europe* (2011), *Schimbarea lumii* (2013), *Profilul Americii clasice* (2017), *Ordinea viitoare a lumii* (2017), *România în Europa actuală* (2019), *China ca supra-putere* (2021) au profilat o abordare în bună măsură proprie a lumii. Pe scurt, eu operez într-o concepție, nu neapărat pe linii formulate de o birocrăție oarecare, de care să mă țin funcționarește. Firește că, în mod normal, deciziile oficiale presupun exprimări în echipă, dar contribuția individuală este, cred eu, necesară. Numai individualitățile pot inova felul de a gândi și propune rezolvări. Ieșirile din crize, care azi riscă să devină copleșitoare, doar cu propunerile unor personalități încep. Altfel, este doar un oportunism orb la realități.

Optica concepției mele este fundamental aceea că înțelegerile dintre SUA, Rusia, China, Germania, începând cu cele de la Shanghai (1972), Heksinki (1975), trecând prin Geneva (1985), Reykiavik (1986), Moscova (1988) și încheind cu Malta (1989)

și Soci (1990), au rezeșat lumea pe direcția cooperării, în locul războiului cald sau rece. Direcția aceasta a fost cadrul vieții generațiilor mature de azi și nu are nici în zilele noastre alternativă mai bună.

Cunosc datele hotărâtoare ale situației din Ucraina. Ca ministru al Educației Naționale am răspuns, din partea guvernului României, de cooperarea cu Ucraina, între 1997-2000. Tot ca ministru am restabilit învățământul în ucrainiană în nordul țării – ceea ce a atras mulțumiri din partea comunității ucrainienilor. Ca rector de mare universitate am fost delegat de Comisia Europeană la lansarea de programe europene la Kiev. Anterior, inițiasem cooperări cu universitățile din Odesa și Cernăuți și eram familiarizat cu viața universitară ucraineană. Ca ministru al Educației Naționale am și elaborat proiectul organizării Universității din Cernăuți pe limbile de studiu ucraineană, română și germană, cu o componentă iudaică, conform mării tradiții culturale a Bucovinei.

În chestiunea concretă a conflictului din Ucraina, optica mea s-a întâlnit cu cea a „realismului politic” american, reprezentat de John Mearsheimer, Steven Walt, Graham Allison, profesori de la universitățile Chicago și Harvard. Optica mea era bazată și pe lectura principalilor istorici contemporaniști din Germania, precum Andreas Wirsching sau Carlo Masala, și din Franța, precum Gerard Chaliand.

Plecând de la toate aceste premise, tema declarației mele, cum se poate citi, a fost „pacea durabilă”. Nu avem nici azi premisele pentru a discuta, așa cum Kant ne-a îndemnat, „pacea eternă”. Dar gestul magnific al celebrului filosof de a gândi dincolo de incitări și propagandă a rămas pilduitor. Ar fi firesc ca cine își păstrează capul la purtător să învețe din exemplul lui Kant. Altfel, cum se observă și la noi, unii se dau admiratori ai lui Kant, dar nu învață mare lucru din felul de a gândi kantian.

Andrei Marga: Cum să se oprească războiul și să se încheie pacea? Aceasta este acum problema cea mai profundă. De aceea, așa face considerații ceva mai largi privind emergența războiului.

Rădăcinile conflictului din Ucraina sunt identificate profund de școlile cele mai puternice de relații internaționale, de la Chicago, cu John Mearsheimer, și Harvard, cu Graham Alison și Steven Walt, precum, și de cei mai buni istorici contemporaniști, cu Gerard Chaliand, Andreas Wirsching, și geostrategi europeni, cu Carlo Masala.

Se emit stigmatizări de situații și se pleacă la „luptă” înainte de a se face analiza demnă de încredere. Mediatizarea intensă, dar din surse triate, este luată ca bază pentru acțiune. Deocamdată, în loc să fie punctul de plecare pentru a reflecție responsabilă de soarta oricărei ființe umane, îngrijorarea în fața faptului că în conflict mor oameni este doar exploatată propagandistic – nu pentru a opri, ci pentru a continua războiul.

Oricum, la orice evaluare, crizele societăților – economică, de legitimize, de motivare, de inovație – s-au adâncit în 2022. Dificultățile resimțite la burse, inflația sporită, adâncirea decalajelor sociale, înflorirea decizionismului în numele democrației, slaba capacitate de înnoire instituțională sunt fapte. Dar nimic din acestea nu ar fi fost posibil fără separarea, vizibilă cu ochiul liber, a democrațiilor de meritocrație și urcarea la decizii a persoanelor neadecvate.

A existat și altădată război informațional. Nu o dată evenimentele au fost descrise în optica învingătorului. Dar s-a trecut sub ochii noștri o linie roșie. Nici când conștiințele celor care vor să direcționeze oamenii nu s-au pus ca azi la dispoziția manipulării. Nici când, de la nazism și stalinism încoace, nu s-a ajuns la o anesteziere neconstrânsă a înșși celor ce se autoproclamă „avansați” societăților. „Societatea nesigură” de care am vorbit în alt loc (A. Marga, *Societatea nesigură*, 2016) a devenit atât

de nesigură încât oportunismul pare multora conduită rațională. Niciodată acuzarea celor care și-au păstrat integritatea și onoarea, apărând libertatea oricui și dreptatea pentru fiecare, nu a fost mai atacată de trespăduși și neisprăviți, că „ar pactiza cu dușmanul”. Când gânditorilor de primă mărime din lumea de azi li se aplică asemenea aberații, ne dăm seama unde s-a ajuns! La pupitrele de comandă din societate s-au instalat confuzii cu bătaie în profunzime – între deținerea puterii și adevăr, democratizare și intervenții în forță, cugetare cu capul propriu și aliniere, adevăr și propagandă. Din nefericire, destui rup azi concepția modernă, axată pe libertăți și drepturi ale omului, de valori și, lăsându-se înghițiți de circumstanțe, o transformă în ideologie.

În aceste condiții, ale unei unificări a cursului istoriei nu sub luminile dreptului, ci sub organizări ofensive, pacea este de gândit din nou. Se poate spune că reglementările de drept contează dintotdeauna împreună cu condițiile adoptării lor, încât nu mai dă rezultate invocarea dreptului internațional cât timp acesta este redus la acorduri semnate. Și dreptul internațional are nevoie de înțelegerea lui.

Privind dreptul internațional în mod natural, ca ceva mai mult decât respectarea acordurilor existente, nu se deschide nicio „cutie a Pandorei”, cum se clamează cu lenea cunoscută demult a minții. În definitiv, și aplicarea acordurilor semnate este act de voință. De ce nu s-ar recurge la un act de voință care să ducă mai în profunzime? Nu mai insist asupra împrejurării că nu avem nici astăzi reglementarea normalizării în consecința celui de Al Doilea Război Mondial și a „războiului rece” care i-a urmat. De aceea, unele țări europene au și înscris în tratatele pe care le-au semnat recunoașterea frontierelor existente până la reglementarea finală de după acest Război Mondial.

Suveranitatea națională rămâne stâlp al ordinii raționale a lumii. Dar ea include azi, alături de conotația clasică – inviolabilitatea frontierelor și neamestecul în treburile interne, două noi componente: securitatea vecinului și luarea în considerare a

istoriei. Există criterii istorice, demografice și de securitate internațională, care pot călăuzi în deșul situației.

Drepturile omului sunt valori fundamentale ale vieții civilizate, a căror relativizare sau blocare nu este acceptabilă în nicio împrejurare. Dar trebuie ieșit din ideologizarea ce se face azi cu drepturile omului, căci antrenează conflicte ce deservește realizarea acestor drepturi. Drepturile omului exclud prin natura lor orice monopolizare.

Se știe, de altfel, bine, din lecții ale istoriei, că atunci când o valoare devine dogmă și se instrumentează, trădarea ei vine curând. Se și observă că tocmai cei care în Ucraina actuală se proclamă apărătorii privilegiați ai drepturilor omului interzic partide, încalcă drepturile minorităților și reiau ideologii ale anilor treizeci! Iar cu așa ceva nu are cum să fie democratizare.

Cum stau așadar perspectivele păcii astăzi? Poate fi o „pace compromis”. Ea oprește un timp conflictul, satisfăcând orgoliul sau oportunități, dar pregătește în tăcere, ca de atâtea ori în istorie, alt conflict. Chiar istoria conflictului actual este fructul compromisurilor și dovadă că jumătăți de adevăr nu rezolvă mare lucru.

Data fiind dinamica de neoprit a modernității, nu ne este accesibilă „pacea eternă”. Abia „pacea durabilă” ar putea scoate lucrurile din stagnarea și riscurile actuale. Ea nu promite ceea ce este improbabil, precum „pacea eternă”, dar nici nu cheltuie timpul cu „pacea compromis” care anunță de fapt noi conflicte, oricine ar „câștiga” la un moment dat.

Problema mare este de acum aceea de a veghea la aducerea la masa discuțiilor a forțelor legitimate democratic și a oamenilor capabili să cuprindă realitatea în întregime, să elaboreze soluții responsabile și să schimbe stările de lucruri. Nicio fragmentare a perspectivei nu aduce azi pacea. Azi a gândi cu capul propriu prin sustragere din plasa propagandei devine imperativ – dacă se vrea pacea.

În continuare, doar o viziune nutrită de obiectivitate și încredere în rațiune și în capacitățile oamenilor poate servi pacea. Aș adăuga însă, în optica „păcii durabile”, un alt „articol” care ia în seamă dependențele inevitabile ale păcii de persoana celor care ajung să decidă în state: „așa cum astăzi cel care susține că ar exista doar o formă de democrație nu poate fi democrat, căci împiedică opțiunea altora, tot astfel cel care nu-și ferește propriul popor de distrugerile și suferințele războiului nu are ce căuta la decizia statului din care face parte, căci aduce daune”. Iar daunele, în interdependențele de astăzi, nu sunt doar locale.

Ce s-a mai întâmplat după acest episod, la care au reacționat foarte dur oficialii din Ucraina? Chiar s-a zvonit că ați fost trecut pe o „listă neagră”, adică, o listă cu cei care trebuie eliminați...

Andrei Marga: Am auzit de o „listă neagră” a unor grupuri de aceeași culoare. Și că în listă am și colegi remarcabili – un fost ministru de Externe al Israelului, liderul parlamentarilor SPD din Bundestag, personalități americane și multe altele. Rămân la părerea inițială că este de așteptat ca dintre ucraineni să vorbească nu doar o persoană și anturajul său, ci reprezentanți legitimi.

Cu ce vă explicați că doi ex-miniștri de Externe, dar și actualul, Bogdan Aurescu, la câteva ore distanță de momentul Alba Iulia, v-au atacat în presă? Mai puțin parcă, Cristian Diaconescu...

Andrei Marga: S-a văzut din manifestări că sunt persoane cu orizont îngust, ce nu sunt preocupate nici de adevăr și nici de soluții responsabile. Sunt oameni fără concepție și fără onoare, simpli activiști lipicioși de cei care decid, oportuniști ai clișeeilor propagandistice. Unul acuză „iliberalismul”, ca și cum el ar fi clarificat undeva, dincolo de propaganda din jurul acestui termen,

ce este „iliberalism” la exponenți de azi ai liberalismului. Și atacă liderii unor țări care au promovat liberalismul pe când insul nu știa că există așa ceva. A trebuit să-l trimit la cartea mea *Filosofia unificării europene* (2005), care este cea mai amplă lămurire, la noi, a liberalismelor actuale. Celălalt a spus că nu aș lua în seamă „schimbarea” lumii. Ca și cum „schimbarea” lumii este ceva în proprietatea sa. A trebuit să-l trimit la cartea mea cu titlul *Schimbarea lumii. Globalizare, cultură, geopolitică* (2013). Al treilea are obsesia ridicolă că s-ar răspândi „narativul Rusiei”, iluzionându-se că el cunoaște un narativ sau altul. Faptele lui dovedesc că a rămas la propagandă ieftină. Sincer, eu nu m-am ocupat de monografierea vreunui narativ, dar consider că oricine are de fapt dreptul la narativul său. Însă, față de orice narativ – rusesc, american, chinez, german, francez etc. – un demnitar, dacă nu este un biet colportor nimerit unde nu-i este locul, ci cetățean demn de funcție, vine cu argumente, nu cu stigmatizări aiurea, prin care vrea să arate naivilor unde se plasează.

Un om care se pretinde occidentalizat, care și-a însușit așadar cultura europeană, este universalist, adică deschis spre adevăr dinspre oameni, pur și simplu. Iar argumentele pot veni de la oameni diferiți. Nu există monopol al adevărului. Har Domnului, adevărul nu este luat în proprietate pe regiuni, sexe, vârste, culori!

În toată discuția despre Ucraina stăruie larg, ceea ce nu înseamnă că în toate capetele, o prejudecată. Ea se referă la ordinea lumii. În dreptul acesteia concurează de fapt câteva viziuni: SUA apără ordinea rezultată din acorduri semnate între state, China spune simplu că nu a participat la crearea acestei ordini, dar nu forțează, Rusia cere respectarea acordurilor dintre supraputeri ca premisă a înțelegerilor, Marea Britanie vrea o ordine convenabilă manifestării ei în lume, Franța o ordine care să-i permită prezența cu valorile ei proprii, Germania o ordine care să asigure șanse neobișnuitei ei creativități tehnologico-economice să se desfășoare.

Fapt este că niciun concept de ordine a lumii nu întrunește toate sufragiile. Mai aptă să reducă tensiunile internaționale este azi organizarea lumii pe baza valorii suveranității naționale și a cooperării în cadre convenite.

Nu o spun primul, dar adaug două observații privind înțelegerea suveranității naționale. Mai ales că unii vorbesc cu aplomb de dreptul internațional, dar nu prea știu cum se constituie acesta, în ce constă și care-i este sensul.

Prima observație este aceea că suveranitatea – potrivit acordurilor de după 1972 – include securitatea vecinului. Așa se înțelege suveranitatea în acordurile epocii. Aceasta este temelia dreptului internațional actual.

A doua observație se referă la faptul că, din nefericire, nu sunt lichidate până la capăt urmările celui de Al Doilea Război Mondial (acordul Ribbentrop-Molotov și altele). Nu o spun eu primul – au spus-o și au înscris-o în tratate postbelice lideri ai unor țări, iar acele tratate se pot citi și acum. Suveranitatea înseamnă, ca totdeauna, în dreptul internațional, neamestec în treburile interne și inviolabilitatea frontierelor. Numai că este vorba de acele teritorii care nu au fost obținute încălcându-se suveranitatea națională a altor țări.

Pe scurt, invocarea dreptului internațional ar trebui să includă ansamblul de date istorice. Altfel, acest drept este înțeles doar fragmentar, ca o structură de aranjamente fără legătură cu istoria, alese discutabil, sau el devine dintr-un reper, doar un instrument.

(27 noiembrie 2022)